

Stephen Hester, David Francis (eds.):
Orders of Ordinary Action: Respecifying Sociological Knowledge
 Aldershot, Ashgate 2007, 231 s.

Tato kniha je dalším svazkem edice *Directions in Ethnomethodology and Conversation Analysis*, kterou od roku 2006 vydávájí v nakladatelství Ashgate shodou okolností právě editoři recenzované publikace (dosud v této edici vyšlo 7 knih – čtyři z nich jsou recenzovány v tomto monotematickém čísle). Hlavní zaměření knihy je naznačeno v samotném jejím titulu a podtitulu – jde o to, podívat se z perspektivy řádu a uskutečňování všedního (každodenního) jednání na běžné („tradiční“, „většinouvé“) profesní sociologické znalosti (rámce, teorie, pojmy, poznatky...), jinak řečeno, vyjít je z vědeckého diskurzu a ukázat je jako záležitost každodenního praktického uskutečňování („dosahování“) v konkrétních interakcích. Tato změna perspektivy je v souladu se starším pojmem H. Garfinkela označována jako „respecifikace“.

Jednotlivé kapitoly vycházejí z některých příspěvků, které zazněly na dvou mezinárodních etnometodologických konferencích v Manchesteru v r. 2001 a 2003 (o nich viz zprávu v *Sociologickém časopise* 37 (3), 2001: 395–396 a v *Sociologickém časopise* 39 (5), 2003: 745–747). Na dosti obecné rovině lze říct, že příspěvky (celkem 12) se zaměřují (s nutnými vzájemnými přesahy) na dvě analytická témata – praktické jednání (*action*) a praktické uvažování (*reasoning*). To je vidět i na celkovém členění knihy, která je uspořádána do tří částí. Praktické jednání je jádrem druhé části nazvané „Studie o praktickém jednání v organizačních prostředích“ (tato část obsahuje čtyři kapitoly, jejichž autory, resp. spoluautory jsou W. Sharrock, G. Button, L. Mondada, N. Ikeya, M. Okada a A. P. Carlin). Na praktické uvažování se zaměřuje třetí část knihy nazvaná „Studie o situačním uvažování“ (ta obsahuje 6 kapitol, jejichž autory či spoluautory jsou M. Lynch, E. Living-

ston, E. Vinkhuyzen, J. Whalen, K. Liberman, R. Slack, M. Hartswood, R. Procter, M. Rouncefield a R. Williams). První část („Etnometodologie a všední jednání“) obsahuje dvě kapitoly: úvodní, od editorů knihy – v ní jsou načrtnuty základní rysy analýzy všedního jednání v etnometodologickém duchu a vědeckém kontextu; druhou kapitolu tvoří programový text Garfinkelův (o něm viz dále). Analyzovaná sociální prostředí, včetně příslušných jednání a uvažování, jsou velmi pestrá. Tématem příspěvků je např. vykonávání moci v bance, společné provádění chirurgických operací pomocí videokonferencí, vytváření bibliografie, činnost soudů, situační uvažování v přírodních vědách, užívání expertní systémové technologie, situační řád filozofických debat v Tibetu nebo „čtení“ mamogramů. Většinu příspěvků lze klasifikovat jako „studia práce/pracovišť“ (*studies of work / workplace studies*), což je jeden z nejdynamičtějších se rozvíjejících proudů dnešní etnometodologie. Jiné proudy, jako např. členská kategorizační analýza (*membership categorization analysis*) nebo konverzační analýza (*conversation analysis*), nejsou v knize téměř zastoupeny, i když to neznamená, že nejsou vůbec využívány (za zmínku stojí i to, že v knize se objevuje mnoho transkriptů zaznamenaných promluvy různých aktérů, neboť situačnost jednání a uvažování je s užívaným jazykem mnohdy těsně propojena).

Garfinkelův text „Čtyři vztahy mezi literaturami sociálněvědního hnutí a jejich specifickými etnometodologickými alternatívy“ (s. 13–29) je v kontextu celé knihy dosti výjimečný, neboť je v zásadě věrným záznamem toho, co Garfinkel přednesl na konferenci v r. 2001 (zaznamenány jsou tu i některé neverbální reakce publika). Podobně jako jiné Garfinkelovy texty i tento text se čte obtížně. Autor v něm vysvětluje smysl své druhé knihy, která byla publikována o rok později (viz H. Garfinkel. *Ethnomethodology's Program: Working Out Durkheim's Aphorism*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield 2002). Jde v zásadě o to, že Durkhei-

mův aforismus hlásající, že „objektivní realita sociálních faktů je základním *principem* sociologie“ má být etnometodologicky zpracován na „objektivní realita sociálních faktů je základním *fenomémem* sociologie“. Editoři knihy Garfinkelovu argumentaci shrnují takto (můj překlad): „Garfinkel argumentuje tím, že sama možnost zpracovat sociální fakta statisticky nebo je teoreticky vysvětlit, jak doporučoval Durkheim, je založena především na tom, že se ukazují jako objektivní fenomény. Možnost oné objektivní není proto něco, na co může být durkheimovské zkoumání zaměřeno, neboť (to to něco – pozn. aut.) je od počátku předpokládáno. Světové sociálněvědní hnutí, jak jej Garfinkel nazývá, se názorově shoduje s Durkheimem. Skládá se z ‚literatur‘, v nichž sociální fenomény jsou popisovány a vysvětlovány v jazyce konstruktivistického sociologického teoretizování. V každém případě takové literatury předpokládají dostupnost fenoménů, které se snaží vysvětlit. Etnometodologický alternát“ ke konstruktivistické literatuře spočívá ve studiu metodického uskutečňování fenoménů, jejichž dostupnost a srozumitelnost je jinak přijímána jako zaručená.“ (s. 4) Například možnost „literatury“ sociologie medicíny je založena na rozpoznatelnosti všedních problémů, jednání a vztahů v oblasti medicíny (toto je tedy příkladem programu či „alternátu“ etnometodologie). Za zmínku stojí i to, jak Garfinkel vysvětluje sám pojem „etnometodologický alternát“, a tedy i vztah „konvenční“, tj. neetnometodologické sociologie k etnometodologii. Alternát není podle Garfinkela pouhým výběrem z několika alternací. Je to radikální změna perspektivy, kterou lze objasnit přirovnáním k percepčním experimentům gestaltové psychologie, v nichž se „týž“ obrázek může jevit jako krásná žena, nebo jako ošklivá žena. Rozdíl oproti gestaltové psychologii je v tom, že etnometodologové by se chtěli zaměřit na „gestaltové vlastnosti sociálních faktů“ (s. 28).

Nemohu zde probírat všechny kapitoly této pozoruhodné knihy. Zastavím se

proto jen u dvou z nich – jsou napsány čelnými autory a dlouholetými propagátory etnometodologie a každá z nich otevírá tematický blok studií. Studie Wese Sharrocka a Grahama Buttona „Technické operace pák moci“ je první kapitolou druhé části knihy nazvané „Studie o praktickém jednání v organizačních prostředích“. Autoři v této studii ukazují, jak se etnometodologové vypořádávají s námitkou, že etnometodologie nevěnuje dostatečnou pozornost „mocenským vztahům“, resp. ještě obecněji – „moci“. Sharrock a Button uvádějí, že k tomu, aby byly prokázány dalekosáhlý vliv moci a její nerovnoměrná distribuce ve společnosti, není třeba nějakých speciálních, profesních sociologických projektů, nýbrž že je to něco, co sami členové společnosti každodenně, rutinně zažívají a na co se sami ve svém jednání orientují. „Moc“ není pro etnometodology prominentním abstraktním konceptem, resp. rozhodujícím faktorem zakládajícím sociální vztahy (jak je tomu ve foucaultovské orientovaných analýzách), a tedy ani prvořadým předmětem výzkumu, nýbrž něčím, co je běžné v konkrétních sociálních prostředích a vztazích. Moc je tedy „zcela pochoitelná na základě zkoumání praktického jednání a dostupnost a účinnost moci podléhá variování praktických okolností stejně jako cokoli jiného“ (s. 35). To pak autoři demonstřují na jemné analýze interakce dvou manažerů banky, nadřízeného a podřízeného, jejímž účelem je zvýšit výkonnost zaměstnanců. V této konkrétní situaci se vykonávání moci odehrává – stručně a schematicky řečeno – jako verbální instruování podřízeného nadřízeným.

Studie Michaela Lynche „Soudní dvory jako srozumitelná místa pro etnometodologická zkoumání“ je první kapitolou poslední části knihy nazvané „Studie o situačním uvažování“. V návaznosti na Garfinkela vymezuje Lynch z etnometodologického hlediska „srozumitelné místo“ – lepší překlad by možná byl „srozumitelné (či objasňující) dějiště“ (*perspicuous site*) – ja-

ko „zkoumatelnou organizaci aktivit, v níž účastníci nadnášejí, analyzují a lokálně vysvětlují problémy, témata a pojmové rozdíly, které zaujímají ústřední místo v akademické filozofii, sociální teorii a metodologii.“ (s. 107) Je tedy zřejmé, že tento pojem úzce souvisí s pojmem „respecifikace sociologických znalostí“, který je oblíbenou výkladovou strategií etnometodologů (o respecifikaci viz výše). Výzkum jednání soudů má v etnometodologii dlouhou tradici, sám Garfinkel na jiném místě uvádí, že na základní myšlenky etnometodologie přišel při svém výzkumu rozhodování soudních porot v 50. letech minulého století, kdy se zabýval „přirozeným uvažováním“ těchto právních laiků. Lynchův zájem o soudní jednání navazuje na jeho dlouhodobý zájem o každodenní praxe vědců; v případě soudů se zaměřuje na expertní svědectví, na to, jak se na tomto „dějišti“ argumentačně užívá „věda“, „vědecké metody“ a rozdíl mezi „vědou“ a „zdravým rozumem“. Opírá se při tom o své předchozí rozsáhlé výzkumy konkrétních soudních interakcí (z poslední doby viz i jeho knihu *Truth Machine. The Contentious History of DNA Fingerprinting*, kterou recenzuje M. Hájek v tomto monotematickém čísle na s. 656–659). Svou analýzu Lynch rámcuje i rozdílem mezi etnometodologickým a konstruktivistickým (Latour a Woolgar) přístupem k analýze vědy a rozdíl mezi idealizovanou verzí vědy a „vědou v akci“ chce vidět především jako *souvztažnost* těchto dvou verzí a nabízí ji vystihnout pomocí Garfinkelova pojmu „instruovaného jednání“.

Jako celek recenzovaná kniha dobře reprezentuje současné dění v etnometodologii. Vyniká značnou pestrostí. Čtenář v ní nalezne programový text zakladatele etnometodologie H. Garfinkela, studie čelných etnometodologů (vedle několika členů mladé generace) a velmi rozmanitá témata – koherenci knihy tak zajišťuje právě etnometodologický přístup. Sympatické je to, že prostřednictvím pojmu „respecifikace

sociologických znalostí“ autoři vedou dialog s neetnometodologickou sociologií (což není koneckonců zas až tak příliš překvapivé, neboť většina z nich působí na sociologických pracovištích). Knihu však lze doporučit nejen sociologům a samozřejmě nejrozličnějším zájemcům o etnometodologii, ale i specialistům na problematiku sociálních prostředí, která se stala předmětem analýz jednotlivých kapitol; ti možná s překvapením shledají, že v těchto prostředích jsou také jevy či souvislosti, které – etnometodologicky řečeno – vždy *viděli*, ale jichž si dosud *nepovšimli*. Za hlubší rozbor by na druhé straně stálo to, v jaké míře autoři jednotlivých kapitol následují Garfinkelův program, neboť na první pohled se zdá, že tato návaznost není příliš silná.

Jiří Nekvapil

Rod Watson: *Analysing Practical and Professional Texts. A Naturalistic Approach*

Farnham, Ashgate 2009, 142 s.

Watsonův analyticky laděný text je čerstvým přírůstkem v edici *Directions in Ethnomethodology and Conversation Analysis*, kterou vydává Mezinárodní institut pro etnometodologii a konverzační analýzu (IEMCA). Píši-li „analyticky laděný“, mířím tím k samé podstatě Watsonova textu, jíž je analytický aparát sociálních věd. Příspěvek je svou povahou kritický, zaměřuje se na nereflektované používání *common sense* vědění v textech sociálních vědců. V tomto apelu se Watson přímo opírá o dílo Harveyho Sackse. (Stojí za zmínku, že „sociálními vědci“ jsou Watsonovi jmenovitě obvykle sociologové, příležitostně svou kritiku rozšiřuje na antropology. Rovněž příklady čerpá ze sféry sociologické a antropologické.)

V centru Watsonova zájmu stojí jazyková praxe, zapojení jazyka v sociální realitě. Konkrétně pak se zabývá *texty*, a to v re-